

Etik och moral inom ridsporten – med fokus på fälttävlan

Ethics and morality in the equestrian sport - with a focus on eventing

Elin Göransdotter

Etologi och djurskyddsprogrammet

**Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Etologi och djurskyddsprogrammet**

Skara 2011

Studentarbete 379

**Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Environment and Health
Ethology and Animal Welfare programmet**

Student report 379

ISSN 1652-280X

Etik och moral inom ridsporten – med fokus på fälttävlan

Ethics and morality in the equestrian sport - with a focus on eventing

Elin Göransdotter

Studentarbete (379), Skara 2011

**Grund C, 15 hp, Etologi och djurskyddsprogrammet, självständigt arbete i biologi,
kurskod EX0520**

Handledare: Helena Röcklinsberg

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa Box 7068, 750 07 Uppsala

Biträdande handledare: Harry Blockhuis

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa Box 7068, 750 07 Uppsala

Examinator: Jenny Yngvesson

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa Box 234, 532 23 Skara

Nyckelord: häst, etik, ridsport, fälttävlan, välfärd

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Avdelningen för etologi och djurskydd

Box 234, 532 23 SKARA

E-post: hmh@slu.se, **Hemsida:** www.hmh.slu.se

I denna serie publiceras olika typer av studentarbeten, bl.a. examensarbeten, vanligtvis omfattande 7,5–30 hp. Studentarbeten ingår som en obligatorisk del i olika program och syftar till att under handledning ge den studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Arbetenas innehåll, resultat och slutsatser bör således bedömas mot denna bakgrund.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	4
SUMMARY	5
INLEDNING	6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
MATERIAL OCH METOD	7
VÄLFÄRD HOS (FÄLT)TÄVLANSHÄSTEN	8
VAD ÄR VÄLFÄRD?.....	8
HÄSTENS EVOLUTION, DOMESTICERING OCH BETEENDE.....	8
VÄLFÄRDSBRISTER I (FÄLT)TÄVLINGSHÄSTENS MILJÖ.....	9
INLÄRNING OCH TRÄNINGSMETODER.....	10
RELATIONEN MELLAN HÄST OCH RYTTARE.....	11
VÄLFÄRDSRISKER I SAMBAND MED TERRÄNGMOMENTET.....	12
ETIKEN	14
ETISKA UTGÅNGSPUNKTER	14
Utilitarism	15
Rättighetsetik	16
Dygdetik.....	17
SVENSKA RIDSPORTFÖRBUNDETS ETISKA SYN	18
INTERVJUER	18
Jan Jönsson - professor i hippologi.....	19
Linda Algotsson - elitryttare i fälttävlan.....	19
Staffan Lidbeck - landslagsveterinär	19
DISKUSSION	20
SLUTSATSER.....	22
TILLKÄNNAGIVANDE // TACK	23
REFERENSER.....	23

SAMMANFATTNING

Fälttävlan är en sport som ofta benämns som ridsportens formel 1 och innehåller tre delmoment; dressyr, banhoppning och terräng. Sporten ger spänning, utmaning och glädje och är den ultimata sporten för smarta ryttare och smarta hästar. Många är fascinerade av sportens utmaningar medan andra ser det som dumdrigt att rida ett terrängprov.

Fälttävlan är inte en helt riskfri sport och har i och med det fått stämpeln som en av världens farligaste sporter. Vad innebär då dessa risker för hästen? Och framför allt, är det förenat med god djuretik att använda sig av hästen till fälttävlan? Att finna svaren till dessa frågor är inte lätt då det troligtvis inte finns ett klart och enkelt svar. Syftet med arbetet blir då att lyfta fram de etiska aspekter som finns på fälttävlan och belysa de etiska argument som talar för respektive emot användning av hästen till fälttävlan.

För att kunna föra ett etiskt hållbara resonemang kring detta krävs kunskap om hästen och dess välfärd. Det är många faktorer som påverkar detta. Hur hästens miljö ser ut, både hemma och under tävling, och huruvida hästen får ge utlopp för sina naturliga beteenden är av stor vikt. Viktigt är också relationen mellan häst och ryttare, ryttarens erfarenhet och skicklighet. Under förberedelserna inför en tävling är inlärnings- och träningsmetoder, både fysiskt och psykiskt, framstår som viktiga för hur hästen mår och presterar.

Vad gäller skaderisken för hästen i samband med terrängmomentet är skär- och skrubbsår på fram- och baknä samt senskador de vanligast förekommande. Vissa av dessa skador skulle kunna förhindras genom att säkra underlaget i landningar och ha en genomtänkt hinderdesign och vissa skador skulle kunna förhindras av skickligare ryttare och bättre tränade hästar. I terrängen finns även en risk för att ekipaget faller i samband med att de hakar i ett hinder. Vissa hindertyper är mer representerade där fall sker och att ständigt arbeta för en ökad säkerhet av banorna är ett måste. Men ansvaret för säkerheten ligger inte enbart på banbyggarna, flera studier visar att vissa ryttare löper större risk för fall och att detta har ett samband med deras attityd och erfarenhet.

Djuretik är en filosofisk reflektion kring människans relation till djuren. I arbetet granskas tre normativa etiska teorier; utilitarismen, rättighetsetiken och dygdetiken. Gemensamt för dem är att de vill djurets bästa men vad det betyder skiljer teorierna åt. Under året som gått har Svenska Ridsportförbundet arbetat fram etiska ledstjärnor som de vill ska lysa över all hästverksamhet inom förbundet. Dessa kan sammanfattas till att våra skyldigheter gentemot fälttävlanshästen är att alltid sätta hästens välfärd i centrum, visa den respekt och ansvara för våra handlingar. Detta gör vi dels genom att söka kunskap och tillämpa forskning som berör tävlingshästar och hästars välfärd, equitation science, säkerhet kring fälttävlan osv. Dels genom att reflektera över etiska frågor som vart gränsen går för när användandet av hästar till tävling inte kan anses vara moraliskt acceptabelt.

SUMMARY

Eventing is often called as the formula 1 in equestrian sports and comprises three disciplines: dressage, show jumping and cross-country. The sport provides excitement, challenge and joy and is the ultimate sport for intelligent riders and horses. Many are fascinated by the challenges the sport offers while other consider it foolhardy to ride a cross-country. Eventing is not a risk-free sport and has even been given the label of being one of the world's most dangerous sports. What do those risks mean to the horse? And particularly, is it associated with good animal ethics to use the horse for eventing? Finding answers to these questions is not easy as it probably is not a clear and simple answer. The purpose of this work is then to highlight the ethical issues of eventing and highlight the ethical arguments for and against the use of horses for eventing.

In order to bring sustainable ethical reasoning surrounding this requires knowledge of the horse and its welfare. There are many factors that affect this. How well the environment is adapted to the horses needs, both at home and during competition, and whether the horse is given the opportunity to perform its natural behavior is of great importance. How well the relationship between the horse and rider works, the rider's experience and skill, which learning and training methods that is used and how well prepared the horse are before the competition, both physically and mentally is also crucial to the welfare of the horse and its performance.

Eventing creates unique challenges for the welfare of the horse; though horses that compete in this sport must have a good athletic ability and be in sufficiently good shape to cope with a prolonged period of intensive activity. In relation to risk of injury to the horse in the cross-country are abrasions and lacerations to the stifle and carpus and tendon injury the most common. Some of these injuries could be prevented by securing the surface in the approach and landing, modifications in course and fence design, more skilled riders and better trained horses. In the cross-country there is also a risk of a horse-and-rider partnership falling in connection with fences and certain types of fences are more represented. To continuously work towards improving the security of the courses is important. But the responsibility for security does not only lie on the course designers, several studies show that some riders are at greater risk of falls than others depending on their attitude and experience.

Animal ethics is a philosophical reflection of human relationship to animals. This work examines three normative ethical theories; utilitarianism, the animal rights view and virtue ethics. Common to them is that they all want the animal's best but what that means is not the same for the different theories. The Swedish Equestrian Federation has during the past year developed ethical guiding principles. These can be summarized that our obligations to the horse is to always put its welfare in first place, show respect to the horse and take responsibility for our actions. We can do this by seeking knowledge and applying equitation science and research of security around eventing and so on and by reflecting on ethical considerations of where the limit goes for when the use of horses for eventing cannot be morally acceptable.

Inledning

På franska heter fälttävlan *Concours complet* vilket betyder *den kompletta tävlingen* och innehåller tre delmoment; dressyr, banhoppning och terräng. Tävlingen utförs på 1 – 3 dagar och finns i de två olika formaten lång eller kort. Veterinärbesiktning av hästarna sker före start vid varje tävling och när det är en lång tävling sker även en veterinärbesiktning dagen efter terrängprovet innan hoppprovet. Det finns sex nivåer svårighetsgrad där debutant är den lättaste klassen och fyrstjärnigt den svåraste. Terrängen är det mest betydande momentet poängmässigt och består av en sträcka som ska galopperas i ett visst tempo för att komma inom en optimaltid. Utmed banan finns ”naturliga hinder” så som diken, vatten, stockar, stenmurar och häckar. Hindren i terrängen är fasta vilket gör dem farligare att hoppa än vanliga banhoppningshinder där bommarna faller om hästen slår i. Vinnaren är det ekipage med lägst straffpoäng sammanlagt efter de tre momenten. Den högsta nivå av fälttävlan klassas som världens tuffaste test av allsidig horsemanship (Wipper, 2000).

Fälttävlan var från början en militär gren där kavalleriet ville testa och förbättra ekipagens förmåga att galoppa genom all sorts terräng. Det krävdes att hästarna var smidiga, snabba och modiga. Fälttävlan har varit en Olympisk gren sedan 1912 men ända fram till andra världskriget fick endast kavalleriofficerare delta. Efter kriget lades kavalleriet ner och manliga civila fick börja delta, men inte förrän 1964 tilläts kvinnliga deltagare. Idag tävlar kvinnor och män på lika villkor mot varandra i alla ridsportgrenar (Wipper, 2000).

Internationella Ridsportförbundet, FEI, beskriver dagens fälttävlan som en sport som ställer krav på ryttaren att ha god erfarenhet inom alla ridsportgrenar och en exakt kunskap om hästens förmåga och kraven på hästen är rätt kompetensnivå vilket är resultatet av intelligent och rationell träning. Grenen omfattar alla aspekter av horsemanship: harmoni mellan häst och ryttare som ses i dressyren; förmåga att övervinna olika typer av terräng, uthållighet och omfattande erfarenhet kännetecknas i terrängmomentet och precision, smidighet och teknik som krävs i hoppningen (Federation Equestre Internationale, 2011). Enligt Algotsson, L. elitryttare i fälttävlan (personlig kommunikation, 7 maj 2011) är fälttävlan en fantastisk sport som kräver av ekipaget; intelligens, mod, planering, uthållighet, precision, smidighet, styrka, balans, samspel, coolhet och explosivitet.

I jämförelse med trav och galopp är inga stora prispengar inblandade i fälttävlan, förutom på den allra högsta nivån – och till för ett tag sen inte ens där. Detta har gjort att sporten är mer till för amatörer än företagare, med undantag för vissa som rider på den högsta nivån (Wipper, 2000).

Fälttävlan som sport ökar i intresse både vad gäller antalet deltagande amatörer som professionella (Federation Equestre Internationale, 2011). Samtidigt är det en av världens mest riskfyllda sporter, där de mest traumatiska olyckorna oftast sker i samband med terrängen (Casey, 2007). När olyckor inträffar uppmärksammar gärna media detta och drar i vissa fall parallellen mellan fälttävlan och djurplågeri. Utövre, fälttävlansfantaster och många där till är troligtvis av en annan åsikt och det är därför relevant att reda ut om det är förenat med god djuretik att använda hästar till fälttävlan. Begreppet ”ethical equitation” är högst aktuellt, både inom forskarvärlden (McGreevy, 2007) och inom ridsportens organisationer, exempelvis var 2010 ett år då etik och moral stod i fokus för både det Svenska och internationella Ridsportförbundet (Svenska Ridsportförbundet, 2011).

Syfte och frågeställningar

Syftet med detta arbete är att granska hur etiken inom ridsporten ser ut. Syftet är även att belysa de etiska aspekter som finns på fälttävlan och att ge en översikt över olika etiskt viktiga tankar och argument. En önskan med arbetet är att öka medvetenheten om ämnet hos de som berörs av fälttävlan. En ökad medvetenhet och kunskap tror jag även skulle bidra till ökad säkerhet inom sporten. Huvudfrågan i arbetet blir alltså ifall det är förenat med god djuretik att använda hästen till fälttävlan. För att kunna besvara det måste man ställa sig följande frågor, vilka är arbetets frågeställningar:

1. Hur mår fälttävlanshästen?
 - Kan det vara en positiv/negativ välfärdsfaktor för hästar att användas i tävling?
 - Kan de t.ex. uppleva tillfredsställelse av att genomföra en terrängbana?
2. Vilka skyldigheter har vi gentemot (fält)tävlingshästen?
 - Moraliska?
 - Djurvälståndsmässiga/empiriska?
3. Vilka etiska argument talar för respektive emot användning av hästar till fälttävlan?

Material och metod

Arbetet är främst utfört som en litteraturstudie där både etisk litteratur och vetenskaplig litteratur inom ämnet ”equitation science” har granskats. Rent vetenskapligt finns det relativt mycket forskning gjord på hästars välfärd men den är begränsad vad gäller forskningen på just fälttävlanshästar och även den etiska synen på och moralen inom sporten. Jag har därför valt att bredda mitt urval av material till andra forskningsområden som etologi, hippologi, forskning inom andra ridsportgrenar och idrottsvetenskap. Vad gäller materialet till den etiska genomgången har jag valt att läsa böcker som tar upp grunderna i normativ etik och djuretik, för att få en fördjupning av det har jag även använt vetenskaplig litteratur inom djuretikområdet som berör djurvälstånd, djurhållning och ”ethical equitation”. Denna metod valdes för att på bästa sätt kunna belysa vad som behöver beaktas vad gäller etiken inom fälttävlan samt hur olika aspekter kan vägas mot varandra.

Arbetet tar upp Svenska Ridsportförbundets och Internationella Ridsportförbundet ståndpunkter vad gäller etiken och då främst synen på fälttävlan. Arbetet innehåller även tre mindre intervjuer med några av Sveriges mest framstående personer inom Svensk fälttävlan. Detta valde jag att göra för att få en inblick i hur aktiva och väl insatta i sporten resonerar kring etiken gällande fälttävlan.

Välfärd hos (fält)tävlingshästen

Vad är välfärd?

Det finns tre områden som betraktar djurs välbefinnande; forskning om djurvälfärd, djurskyddsbestämmelser och djuretik (Collins et al., 2008). Det finns en mängd olika definitioner på vad djurvälfärd är men ingen har än fått en allmän acceptans. Broom (1986) beskriver djurvälfärd som individens förmåga att hantera miljön den befinner sig i, andra pratar om djurens känslor och behov eller tillgången till naturligt liv (Bekoff and Meaney, 1998). Man brukar prata om *quality of life* och det handlar helt klart om både fysiskt och psykiskt välbefinnande (Broom, 1986).

Riktlinjer för att uppfylla djurens behov finns i *de fem friheterna* föreslagna av Farm Animal Welfare Council (FAWC, 1979). För domesticerade hästar kan de fem friheterna beskrivas på följande sätt (Mills and Clarke, 2007):

1. *Frihet från hunger, törst och undernäring:* detta kräver tillgång till färskt och rent vatten och en lämplig foderstat för att uppnå och hålla en god hälsa.
2. *Frihet från termisk och fysiskt obehag:* genom att erbjuda en lämplig miljö inklusive skydd och en bekväm viloplats.
3. *Frihet från smärta, skada och sjukdom:* och ska förebyggas när det är möjligt och när det inträffar bör man göra en snabb diagnos och behandling.
4. *Frihet att uttrycka naturligt beteende:* hästar är flockdjur och bör ha sällskap av andra djur, helst andra hästar, och bör hållas i situationer och på lämpliga anläggningar med tillräckligt utrymme, så att det främjar deras normala beteendemönster.
5. *Frihet från rädsla och oro:* hästar ska inte utsättas för längre perioder där de upplever en betydande psykisk stress.

Hästens evolution, domesticering och beteende

Hästens evolution har pågått i ungefär 65 miljoner år och deras naturliga beteende har formats av den miljö de utvecklats i, vilket främst var på stäppområden. Beteendena hästen har idag är produkten av de beteenden som säkrade dess överlevnad (Goodwin, 2007) där de viktigaste beteendestinkterna var och är:

Flykt - Att fly är hästens naturliga sätt att undkomma fiender och de ser förändringar i miljön som en eventuell fara. Blir en häst rädd vill den instinktivt fly.

Flockliv - I fritt tillstånd lever hästar i grupper mellan 5 – 10 individer. Att leva i flock är också ett sätt att överleva, det är då lättare att upptäcka en fiende om man är fler individer och även lättare att försvara flokken (Forsström, 2003). De har ett stort behov av social kontakt, helst fysisk, med andra hästar men kan även ha ett utbyte med andra hästar på syn och hörselavstånd (Goodwin, 2007). I flokken finns ett tydligt rangsystem och så länge ledaren är säker, pålitlig och konsekvent ifrågasätts den inte (Mills and Nankervis, 1999).

Födosök - I vilt tillstånd födosöker och äter hästen i upp till 70 % av sin vakna tid. Tävlingshästar tillbringar ungefär 10 % av sin vakna tid till att äta, vilket är långt ifrån vad som är naturligt för den och kan innebära problem och en försämrad välfärd (McGreevy, 2004). Hästfloeken vandrar i snitt ca 2 mil varje dag mellan bete, vatten och sovplats vilket är visat på att hästen har ett stort rörelsebehov (Mills and Nankervis, 1999).

Fortplantning - De sociala grupperna hästar lever i vilt kan se ut på olika sätt, men oftast finns det en reproduktiv hingst i gruppen. Hästens sexuella beteenden måste tas hänsyn till när man vill hålla på med uppfödning. I vissa fullblodslinjer producerar endast 50 % av stona levande föl, vilket kan jämföras mot i vilt tillstånd där man tror att det ligger runt 95 % (Mills and Nankervis, 1999).

Domesticeringen av hästen skedde för ungefär 6000 år sedan och har inneburit, för människans bekvämlighet, många förändringar i hästens miljö. Med domesticeringen började vi begränsa deras naturliga beteende. Idag begränsar vi till exempel deras förmåga att röra sig fritt, valet av foder och under vilken period de ska äta. Man kan också se det som att det har gynnat hästen som har tillhandahållit mat, skydd och vård vid skada och sjukdom osv. av oss människor (Goodwin, 2007). Sett evolutionärt är domesticeringsperioden inte lång, vilket betyder att hästens vilda beteende finns kvar och ligger djupt rotat i generna. Då människan har en önskan om hur hästen ska bete sig, vilket kan skilja sig mot vad som är naturligt beteende för hästen, kan det leda till problem vid hantering och träning av hästar (Bekoff, 2004). Vi förväntar oss också att hästen ska acceptera och interagera med oss, och förstå våra instruktioner, fast än vi är utvecklade som rovdjur och vårt beteende har formats av en helt annan evolutionär historia än hästens (Goodwin, 2007).

Välfärdsbrister i tävlingshästens miljö

I kontrast till hur hästen lever i vilt hålls dagens elitpresterande hästar främst, eller rent av uteslutande, i relativt små boxar och som en försiktighetsåtgärd för att förhindra skada är stallen designade så att hästarna kan se varandra men inte röra eller komma åt varandra. Utevistelsen är ofta tidsbegränsad och hästarna går ofta själva i mindre hagar just för att minska skaderisken (Henderson, 2007). Förutom att det är en brist vad gäller hästens sociala behov kan även följderna av det bli att hästens aktivitet troligtvis blir mindre i en mindre hage, än om den varit i en stor hage tillsammans med andra hästar. Detta ökar troligen risken för förslitningsskador i samband med träning och tävling (Eklund, 2008).

Flera studier har visat att hästar, som har svårt att anpassa sig till dagens hållningssystem, kan uppvisa stereotypa beteenden, vilka är ett tecken på försämrad välfärd (McGreevy et al., 1995). Ett exempel på hur det kan uppkomma kan vara att hästen har en hög motivation till att äta när utfodringen sker, om fodergivan är liten och hästen äter upp snabbt är motivationen för att beta fortfarande kvar då maten är slut. Detta kan då leda till frustration och på sikt stereotypa beteenden (Henderson, 2007). McGreevy et al., (1995) visar i sin studie att det finns ett samband mellan stereotypa beteenden och hur lång tid tävlingshästar hålls inne dagligen och att det skiljer sig mellan olika discipliner. Ju längre tid hästens hålls inne desto mer ökar risken för att den ska utföra stereotypa beteenden. Fälttävlanshästar och dressyrhästar hölls över lag inne längre än hästarna som tävlades i distans och utförde också mer onormala beteenden än vad distanshästarna gjorde. För fälttävlanshästarna ansågs det viktigt att kontrollera mängden grovfoder och de utfodrades därmed mer intensivt vilket resulterade i en högre risk för utvecklande av stereotypa beteenden.

I en liknande studie av Hausberger et al. (2009) jämfördes stalloanor med vilken disciplin hästarna tränades för. Resultaten visade att dressyrhästarna var den grupp som uppvisade mest av krubbitning och kast med huvudet, vilket kan anses som de allvarligaste stereotypa beteendena. Hos fälttävlanshästarna och hästar som användes i ridskoleverksamhet var den

vanligaste beteendestörningen att de bet eller slickade på boxväggen. Resultaten visar att stereotypa beteenden inte bara kan bero på stallmiljön utan även på vilket sätt hästen tränas och att olika träningsmetoder ställer olika krav på hästen.

Elitpresterande hästar utfodras oftast två till fyra gånger per dag, där mängden kraftfoder ibland kan anses vara för hög och mängden grovfoder för liten och i allmänhet har fodret hög kvalitet och därmed begränsad kvantitet (Henderson, 2007). Det huvudsakliga målet med utfodringen till en elitpresterande fälttävlanshäst är att optimera mängden näringsämnen för att maximera hästens hälsa och prestation. Resultat från en studie av Leahy et al. (2010) visar att de fyra största foderrelaterade problemen hos elitpresterande fälttävlanshästar var magsår (42.2%), ledbesvär (37.7%), minskad aptit (37.7%) och, viktninskning (31.1%). Frekvensen av problemen skiljde sig inte när hästen var hemma eller på tävling. De fysiska stressorer som är relaterade till intensiv träning och tävling ökar risken för foderrelaterade besvär hos dessa hästar. Ett foderrelaterat problem leder ofta till försämrad prestation och förståelse för detta är avgörande för hästens hälsa och välbefinnande (Leahy et al., 2010).

Under tävling är hästen utsatt för många stressorer så som långa transporter, separation från sina stallkamrater, okända miljöer, plötsliga förändringar av olika sorters vatten och foder och miljöförändringar, alla dessa faktorer kan försämra hästens prestation och även vara en fara för hästens hälsa (Marlin et al., 2001).

Inläring och träningsmetoder

Vid träning av hästar ska man först och främst ha i åtanke att hästen inte är skapt för att ridas. Det är dessutom högst onaturligt för den då ryttarens position är där hästens har ett av sina blinda synfält och det är därifrån ett rovdjur skulle anfalla. Hästräning handlar om att framhålla ett önskat beteende och hålla tillbaka oönskat beteende (Cooper, 1998). Att ha teoretisk kunskap om inläring och träningsmetoder underlättar träningsprocessen och bidrar till en mer effektiv träning för både häst och ryttare (Mills and Nankervis, 1999).

Det finns flera olika inlärningsmetoder att använda sig av under träning men jag har valt att ta upp de vanligaste inom hästräning och ridning. Oftast används inte bara en metod utan flera integrerat tillsammans.

Positiv förstärkning är när man belönar ett önskvärt beteende, t.ex. en lätt klapp på halsen och beröm med rösten, och är en metod som lär hästen att lära (McCall et al., 1981). Det är viktigt att belöningen kommer direkt, senast en halv sekund, efter att hästen gjort rätt för att den ska förstå. Detta är den effektivaste metoden för att få djur att lära (McGreevy, 2004). *Negativ förstärkning* är den vanligaste metoden som används vid ridning och innebär att ett obehag försvinner vid önskat beteende. Exempel på det kan vara att trycket från skänkeln försvinner när hästen går fram (McGreevy, 2004). Då hästen naturligt vill undvika fysiska obehag och har stor motivation att bli av med fysiska och psykiska tryck är detta ett bra sätt att träna hästar då de ser försvinnandet av trycket som en eftergift. Det samma gäller här att eftergiften kommer omedelbart för att hästen ska förstå. Om eftergiften är försenad sker ingen eller minimal inläring. Genom upprepning och i kombination med att hästen blir mer säker på ryttarens hjälper lär den sig att koppla ihop signalerna med eftergift och svarar på allt svagare konsekventa hjälper (McGreevy, 2004). Vid *positiv bestraffning* tillför man ett obehag vid ett beteende för att minska sannolikheten

att beteendet upprepas. Exempel på det kan vara användning av spö då hästen vägrar vid ett hinder. Om beteendet inte minskar i omfattning och om man misslyckas med timingen av bestraffningen övergår det till misshandel. Vid användning av bestraffning riskerar man att relationen till sitt djur försämras och att djuret blir frustrerat och visar rädsla och/eller aggressivt beteende (Mills and Nankervis, 1999).

Om signalerna till hästen inte kommer, är inkonsekventa eller helt konstanta kan hästen bli svår att rida och hantera. Eftersom den då inte förstår vad som är rätt och märker att den inte kan påverka sin omgivning kan det till och med leda till att hästen slutar att försöka göra rätt och hamnar i tillståndet inlärdd hjälplöshet (Mills and Nankervis, 1999). Det är ett tillstånd som kan jämföras med vissa typer av depression hos människor. Djuret ser inget sammanhang, är nedstämt och passivt. Inlärdd hjälplöshet kan leda till ett hämrat immunförsvar och neurokemiska förändringar (McGreevy and McLean, 2009)

De som inte har insikt i hästens naturliga beteende, inläringsteori och träningsmetoder kan få problem vid hantering och träning av hästar. När problem sedan uppstår reagerar vissa med att kalla hästen dum, lat och istadig vilket i sig är ett problem för hästens välfärd (Mills and Nankervis, 1999).

I debatten kring etik och välfärd inom ridsporten tas ofta frågan upp i vilken utsträckning hästen är tvingad till utförandet. Tvång gränsar till slaveri och betraktas som osmakligt av vissa, och det är den negativa förstärkningen som är den kritiska punkten, å andra sidan kan hantering och ridning inte ske säkert om inte en viss mängd negativ förstärkning tillämpas. Etisk hantering och ridning av hästar kräver därmed att minimalt tryck används både vad gäller kontakten som hjälpsignalerna (McGreevy and McLean, 2009).

Det är inte bara sättet att rida sin häst på som avgör om det kommer gå bra på tävling utan även om hästen är tränad och förberedd både fysiskt och psykiskt inför uppgiften. Det krävs kort och långsiktig planering med sitt träningsupplägg för att nå sina mål (Jönsson & Nilsson, 1991). Samtidigt som hästen måste vara vältränad ska man också se till att den inte blir övertränad. Överträning kan definieras som en obalans mellan träning och återhämtning och symtomen är kronisk trötthet och försämrade prestationer och som efterhand kan leda till fysiologiska och psykologiska förändringar och senare skada (McGovan and Whitworth, 2008).

Relationen mellan häst och ryttare

Ridning handlar om en strävan efter ett maximalt samarbete, samförstånd och förtroende mellan häst och ryttare, snarare än att människan ska dominera över hästen som vissa tänker (Mills and McDonnell, 2005). I en studie av Wipper (2000) beskrev elitryttare i fälttävlan, att relationen till hästen är ett partnerskap med emotionellt starka band. De menade att för att nå framgång krävs ömsesidigt förtroende och god kommunikation mellan häst och ryttare.

I all ridning är relationen mellan häst och ryttare viktig, då det inte bara är ryttarens prestation som räknas utan även hästens och vad de presterar tillsammans. Det är två atleter som ska verka som ett i en kombination av olika personligheter, fysiologiska förmågor och sinnen, och det är just det som särskiljer ridsporten från andra sporter (Wipper, 2000). Ryttaren är den som beslutar om vägen, vilka hinder som ska hoppas och i

vilket tempo men det är hästen som beslutar om den ska hoppa och måste vilja göra det på ett säkert och felfritt sätt. För att bygga upp detta starka tillitsband krävs känsla, tålamod, vänlighet och respekt och kan aldrig nås genom tvång eller rädsla. Tävlingsryttare talar om ett partnerskap som innebär ett teamwork och för att nå ett mål krävs insatser av både människa och häst (Wipper, 2000).

Genom att mäta hjärtfrekvensen hos både häst och ryttare kom von Borstel et al (2007) fram till hästen kan uppfatta ryttarens nervositet och rädsla och att det till och med kan överföras till hästen. Detta påverkar ekipagets prestation, samspel och även säkerheten då en nervös och rädd häst kan reagera starkt om någonting oväntat inträffar. Studien visade att om det är en vältränad och erfaren ryttare som har ett bra samspel med sin häst är risken mindre att ryttarens nervositet påverkar hästen (von Borstel et al., 2007). Det är även visat att professionella ryttare är bättre på att hantera sin nervositet än vad mindre rutinerade ryttare är (Meyers et al. 1999). Deras självförtroende och förmåga att koncentrera sig är också bättre (Wolframm & Micklewright, 2008). Dessa resultat ser man även inom andra sporter, men kraven på psykologiska färdigheter var högre för professionella ryttare jämfört mot professionella idrottare i mer traditionella sporter (Meyers et al. 1999).

En annan komponent som påverkar ekipagets prestation och säkerhet i ritten är att ryttaren använder sin blick på rätt sätt. I en studie från 2010 (Hall et al.) såg man att mer rutinerade ryttare fäste blicken tidigare på hindret och fokuserade på hindret under längre tid än de mindre rutinerade. De kom också oftare till en bra avsprångspunkt än de mindre rutinerade. Forskarna till studien rekommenderar att ett visuellt träningsprogram utvecklas för att träna och förbättra ryttarens färdighet. Det skulle även vara en förbättring av säkerheten inom ridsporten (Hall et al., 2010).

Välfärdsrisker i samband med terrängmomentet

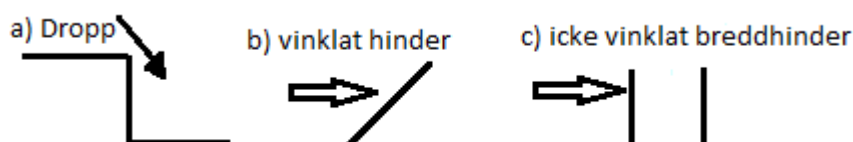
Fälttävlanssporten skapar helt unika utmaningar när det gäller välfärden hos hästen, då hästar som tävlas i denna sport måste ha en god atletisk förmåga och vara i tillräcklig god form för att klara av en längre period av intensivt aktivitet (Casey, 2007). Det finns självklart relaterade skador till varje specifik gren i fälttävlan men det är i terrängfasen som de flesta skador sker – hältor och traumatiska skador på övriga delar av kroppen är givetvis ett stort välfärdsproblem då det inträffar (Casey, 2007). 1991 skrev Australiens Senate Select Committee on Animal Welfare att oavsett om det är en avancerad tävling eller en tävling för nybörjare, bör terrängbanorna utformas på ett sätt som tryggar hästarnas välbefinnande. Terrängbanan ska pröva hästens och ryttarens färdigheter, utan att ställa oskäliga och orimliga krav på hästen. För att detta ska kunna uppfyllas krävs att alla banor är designade av erfarna personer och att banbyggare och designers ständigt utbildar sig (Senate Select Committee on Animal Welfare, 1991). För flera år sedan innehöll uthållighetsprovet fyra faser där ekipagen skulle trava två distanser och genomföra en steeplechase i hästens maximala galopptempo innan de gav sig ut i sista faser, terrängen. 2006 togs tre av dessa bort och man behöll endast terrängmomentet. Detta gjordes för att få fräschare hästar och ryttare till terrängen just för att öka säkerheten i ritten. Efter det har banorna utvecklats till mer komplexa och tekniskt svåra och det är nu av största vikt att banorna ständigt underhålls för att minimera risken för traumatiska skador (Casey, 2007).

Flera studier på fälttävlanshästar har fokuserat på fysiologiska och metaboliska förändringar och uttorkning i och med den intensiva ansträngning hästen utsätts för under

terrängmomentet. Studierna gjordes för att se hur hästar som tävlade i varmare och fuktigare förhållanden än de var vana vid reagerade under tävlingen. Mätningarna resulterade i tävlingar som garanterade tid för återhämtning och utformning av speciella duschar för att få tillräcklig värmeavledning från kroppen efter terrängprovet (Kohn et al., 1995). I andra studier har man sett att de metaboliska och fysiologiska förändringarna är relativt små under och efter terrängmomentet och att majoriteten av hästarna har en snabb återhämtning efter ansträngningen (Casey, 2007). Kroppens vätske- natrium- och kloridförlust under terrängen blir större ju högre klass hästarna går, och återhämtningen från uttorkning var 30 minuter efter målgång relativt liten och inte heller helt återställd dagen efter (Casey, 2007). Det är därför viktigt att hästar får dricka ordentligt och eventuellt få extra salt i fodret den kvällen. Men i och med att återhämtningen, både vad gäller metaboliskt som uttorkning, hos hästarna är väldigt snabb är det sannolikt inte något som kan orsaka en nedsatt välfärd hos hästen. Dessutom sker en veterinärbesiktning sista dagen och där släpps inte hästar igenom om de inte är i ett lämpligt tillstånd att fortsätta tävlingen. Välfärdsproblemet inom fälttävlan ligger alltså främst på risken för olyckor och traumatiska skador som kan uppkomma av den ansträngning hästarna utsätts för, framför allt i terrängen (Casey, 2007).

Den vanligast förekommande skadan hos fälttävlanshästar är skär- och skrubbsår på fram- och bakknä, vilket kan uppkomma om hästen slår i ett hinder när den hoppar. Den näst vanligaste skadan var mindre blödningar och inflammation på ytliga böjsenan (Singer et al., 2008) och är inom ridsporten vanligast förekommande hos fälttävlanshästar. Detta beror förmodligen på kombinationen av långa galoppsträckor och hoppning på varierat underlag i terrängfasen (Dyson, 2003). Vissa av dessa skador skulle kunna förhindras genom att säkra underlaget i landningar, speciellt i vattenhinder, och noggrann hinderdesign (Singer et al., 2008). I en undersökning av Jönsson och Nilsson (1991) såg man att den vanligaste skadan på svenska elitpresterande fälttävlanshästar var sen- och gaffelbandsskada och majoriteten hade uppstått under tävling. Resultaten visade att en trolig orsak till det kan ha varit att hästarna var för dåligt tränade inför tävlingen.

I terrängen finns det en risk att hästen faller om den får ett dåligt språng på hinder. Den övergripande risken för fall i terrängen är 3.5/10 000 språng, där en tredagars tävling innebar större risk än en endagars och högre klasser innebar en större risk än lägre. 1 av 3 hästar som faller i terrängen skadas och en av 100 skadas så allvarligt att de dör eller måste tas bort (Murray et al., 2006). Det är större risk för fall på hinder som står i nedförsbacke, hinder med dropp, vattenhinder, hinder där marken i avsprånget var löst och/eller tungt, vinklade hinder och icke vinklade hinder med en bredd över 2 m (figur 1). Troliga orsaker till den ökade risken vid vattenhinder kan vara att hästen har svårare att balansera upp sig i landningen och att skuggor och reflektioner i vattnet kan försvåra bedömningen av djupet (Murray et al., 2006).

Figur 1: Visar hindertyper där risken för fall i terrängen är större (Murray et al., 2006) Pilen visar riktningen hindret hoppas.

I en studie av Timpka et al. (2011) fann man att attityden till risktagande hos ryttaren var relaterat till skador i samband med terrängen. De såg även att bland ryttare som blivit skadade löpte de orutinerade ryttarna större risk för att upprätthålla ytterligare skada senare under säsongen. Sannolikheten för fall i terrängen är 20 gånger större för amatörryttare än professionella ryttare (Singer et al., 2003). Ryttare som inte hade fått stopp tidigare på banan löper större risk för fall än de som har fått stopp. Anledningen till detta kan vara att ryttare som är felfria har större benägenhet att ta risker, genom att komma i oaktsamt tempo, dålig balans och få en dålig avsprångspunkt (Murray et al., 2006).

Tävlingsinriktade och bestämda ryttare kan eventuellt också vara mer beslutsamma att få över sin häst över hindren, och driver hästen så hårt att det gör ridningen riskabel. Har man då en häst som hellre hoppar med risk att falla än att få bestraffning av sin ryttare för att den vägrar ökar risken ytterligare. Å andra sidan finns det de hästar som sällan vägrar utan hoppar i alla situationer även om de ligger fel på hinder (Murray et al., 2006). Ryttare som vet att de ligger bra till i tävlingen inför terrängen löper större risk för fall än de som vet att de ligger längre ner i resultatlistan eller inte vet sin position alls. Troligen beror detta på att de som vet att de ligger bra till blir mer tävlingsinriktade och tar större risker i terrängen för att hålla sin position eller plocka placeringar (Murray et al., 2005). Det sker ständigt ett arbete med att förbättra säkerheten på terrängbanan. Dessa studier visar att det även går att minska risker på andra sätt, ett alternativ är att utforma tävlingen så att ryttarna inte får reda på sin position för än efter terrängen. Frågan är bara då ifall de ryttare som innan vetat att de legat sämre till i resultaten efter dressyren börjar ta större risker.

Etiken

Moral handlar om att ha en känsla eller intuition för vad som är gott och ont och vilka handlingar som är rätt och fel. Etik är en filosofisk reflektion över moralen och handlar om att ge svar, gärna exakta men inte absoluta i en universell mening då ny forskning och nya erfarenheter kan göra att andra aspekter kan komma att väga tyngre än i en tidigare bedömning (H. Röcklinsberg, SLU, föreläsning, 23 nov 2010).

Djuretik är ett tvärvetenskapligt område där både kunskap om djur, t.ex. om djurs artspecifika beteende och värderingar – vad som är gott eller ont – möts. Det syns t.ex. i hur man definierar välfärd. Kunskap om vad som orsakar lidande för varje art är av stor vikt för att föra etiskt goda och hållbara resonemang (Röcklinsberg, 2001). Frågor om hur djur ska behandlas och användas och relationen mellan djur och människor handlar främst om våra attityder och värderingar (Forsman, 2005).

Etiska utgångspunkter

Jag kommer att granska tre normativa etiska teorier om hur en etiskt korrekt utgångspunkt ser ut. Jag redogör för vad teorierna går ut på samt resonerar kring hur de skulle ställa sig till användandet av hästen i tävling. Dessa etiska teorier är inte bara olika i sin utgångspunkt utan kan även leda till slutsatser som är oförenliga (Tännsjö, 2000).

Utilitarism

Vid valet av en handling tar man hänsyn till de konsekvenser den har för det moraliska objektets, i det här fallet djurets, välbefinnande och vilken potentiell nytta det kan ha. Enligt utilitarismen, eller nyttoetiken, ska man visa moralisk hänsyn till både människor och djur. Vad och vilka som ses som moraliska objekt kan skilja utilitarister åt. Jeremy Bentham, som är en av utilitarismens första och största filosofer, inkluderar djuren som moraliska objekt då de är kännande varelser. Han ansåg att förnuftet inte är den bästa grunden för att behandlas med hänsyn utan ifall man kan uppleva smärta och lidande (Bentham, 1789). Utilitarister tänker att alla kännande varelser är lika viktiga, och med den grundläggande jämlikhetsprincipen menas inte att man ska behandla alla identiskt lika, utan visa alla lika stor och jämlik hänsyn (Sandöe and Christiansen, 2008). Det viktiga är inte att behandla alla likadant, utan visa jämlik hänsyn till förmågan de har att uppleva världen (Gruen, 1997). Peter Singer, som är den mest framstående filosofen inom utilitaristisk djuretik, anser att det inte finns någon anledning för människan att förtrycka icke-mänskliga varelser. Det är inte heller mer moraliskt acceptabelt med artförtryck än vad det är med rasförtryck eller kvinnoförtryck. Han menar att djur äger olika intressen som vi, med jämlikhetstanken, bör ta hänsyn till. Varje individ har ett intresse i handlingar som kan öka deras njutning eller minska deras lidande. Singers moraliska grundprincip betyder att *”vi i våra moraliska överväganden bör lägga samma vikt vid lika intressen hos alla dem som påverkas av våra handlingar”* (Singer, 1997, sid. 25).

För att föra ett resonemang över hur utilitarismen ser på användandet av hästar till tävling kan man ställa sig frågan hur en utilitarist viktar olika intressen mot varandra. I vilken grad djur kan uppleva smärta och njutning har betydelse utifrån ett utilitaristiskt perspektiv. Idag finns en mängd forskning som visar att djur, framför allt ryggradsdjur, kan uppleva smärta (Gregory, 2007) och även njutning (Balcombe, 2009). Den kunskapen är högst relevant för våra handlingar gentemot dessa djur. Det finns även andra intressen som gör att utilitaristen anser det moraliskt riktigt att främja vissa framför andra. Anta att man i en krissituation måste välja att rädda en person, den ena är läkare och den andra arbetslös. Eftersom läkaren har större kunskap och kan hjälpa fler personer till en ökad välfärd kan det finnas skäl att välja läkaren framför den arbetslöse. Läkarens kunskap gör att hon har ett bättre utgångsläge när de ställs inför valet för vem som ska kastas överbord, trots att deras smärtnivå är lika. Med ett nyttoetiskt tänkt går det att motivera denna orättvisa handling men det öppnar också för ett ökat välfärdsglapp (Jönsson, 2008). Kan man med detta resonemang till exempel motivera att en framgångsrik tävlingshäst bör främjas framför en pensionerad ridskolehäst om en måste avlivas?

Utilitaristiskt sett är användning av hästar till tävling acceptabelt om man finner att hästen hålls i en miljö där den får uttrycka sina beteendemässiga behov och inte far illa av allt vad hållning, träning och tävling innebär och att det till och med kan påverka hästens välfärd positivt. Finner man istället att tävlandet innebär ett lidande och endast påverkar hästens välfärd negativt är det inte moraliskt acceptabelt. Ofta hamnar man kanske någonstans mittemellan då det ofta finns välfärdsbrister i tävlingshästens liv, vilket tas upp i tidigare del av arbetet, och då får man väga nyttan av att använda hästen till tävling mot det eventuella lidandet det kan ha.

Hade man varit säker på hur hästen upplever sitt liv som idrottsutövare hade det varit relativt enkelt att koppla dessa etiska resonemang till idrottsverksamheter där hästar förekommer. Men vi kan inte med säkerhet veta om de njuter eller tvärt om lider av att

vara idrottsligt deltagande. Min uppfattning är att hästar mår bra av och till och med uppskattar att få använda sin fysiologiska förmåga, och att de i och med det inte per automatik tar skada eller får en sänkt välfärd av att delta i tävling. Vad gäller själva tävlingssammanhanget kan vi inte heller vara säkra på hur de upplever. De kanske gillar att springa fort men är ointresserade av vilken miljö eller situation det är i. Är det då hästens intressen vi tagit hänsyn till? Ja troligtvis, men förmodligen väger andra intressen tyngre; så som ryttarens, ägarens och publikens intressen och kanske också ekonomiska investeringar osv. Med det är inte sagt att man inte respekterar hästens intressen men de väger kanske ofta något lättare än andras.

Ett annat problem som Knutte Jönsson (2008) belyser är att när man använder djur i tävling sätter man ett symboliskt värde på dem, ett värde som inte är för djuret som individ utan för andra värden, till exempel ekonomiska. Denna symbolik kan leda till att djurets egenvärde i allmänhet minskar och utifrån detta argument menar Jönsson (2008) att användning av djur i idrottsliga sammanhang är ett uttryck för artegoism.

Rättighetsetik

Det rättighetsetiska synsättet är en form av pliktetik, som hävdar att alla moraliska objekt är bärare av rättigheter och har ett inneboende värde vilket inte bestäms av människors intresse. Inom rättighetsetiken ses djur som moraliska objekt, och det finns etiska regler som begränsar vårt sätt att behandla djur, vi får alltså inte göra vissa saker mot ett djur oavsett vilka konsekvenser det får. Vissa rättighetsetiker anser att djur har samma rättigheter som människor, till exempel att inte bli dödad till människans förmån (Sandöe and Christiansen, 2008). Ett mindre radikalt argument är att djur ska behandlas med respekt och på ett humant sätt, vi får alltså inte utsätta djur för onödigt lidande. Det som skiljer utilitarismen från rättighetsetiken är att nyttoetiker anser att det moraliskt godtagbart att bryta mot de rättigheter rättighetsetikerna försvarar om det kommer att leda till en maximering av lycka eller välfärd (Sandöe and Christiansen, 2008). En typisk del i all pliktetik är att inga moraliska objekt får användas som medel utan som mål i sig själva (Tännsjö, 2000). Tom Regan, som är den mest framstående filosofen inom djurrättsetik, menar att eftersom djur är moraliska objekt gäller även detta för dem (Regan, 1997). Där Singer (1997) framhåller upplevelsen, alltså om djur kan känna smärta och njutning, framhåller Regan djurens rättigheter (1997).

Djur saknar många av de intellektuella förmågor som människan har. Detta gör att de hamnar i ett underläge (precis som människor som inte har dessa förmågor, exempelvis små barn och handikappade), men det är ingen anledning till att säga att de har ett mindre inneboende värde, eller mindre rätt att behandlas med respekt. Det är inte skillnaderna mellan oss som är viktiga, utan likheterna, vilket Regan beskriver som att vi är alla upplevande livsobjekt. Att vara ett livsobjekt handlar om mer än att bara vara liv och medvetande vilket är avgörande för att ha ett inneboende värde. Livsobjekt är de individer som har uppfattningsförmåga om vilja, minne och förväntningar om framtiden, att känna smärta och njutning, att ha välfärds- och preferensintressen, förmåga att börja en aktivitet för ett visst syfte och en uppfattning om att deras liv kan gå väl eller illa, är logiskt oberoende av om de är till nytta eller föremål för andras intressen. Med detta värde-teoretiska antagande att alla individer har lika inneboende värde som grund utformar Regan Rättighetsprincipen: ”vi ska behandla de individer som har inneboende värde så att deras inneboende värde respekteras” (Regan, 1999: sid. 231-232).

För att föra ett rättighetsetiskt resonemang kring användandet av hästar till tävling får man här ställa sig frågan huruvida hästens rättigheter överskrids. Enligt Regan (citerad i Jönsson, 2008) är problemet med användning av djur inom idrotten inte bara frågan ifall de lider utan att deras rättigheter överskrids. Han anser att djur framför allt används som medel och inte mål i sig själva i idrottsliga sammanhang (Jönsson, 2008). Han menar att det grundläggande felet med hur djur behandlas är systemet och samhällssynen som godkänner detta och acceptansen av att vi ser djur som våra resurser, att de lever för vår skull, för att ätas eller utnyttjas för vinning eller nöje. Att ge hästen större utrymmen, längre utevistelse, perfekta ryttare och riskfria tävlingar skulle inte rätta till problemet, det skulle givetvis vara bättre, men Regan ser inget annat alternativ än att avskaffa all kommersiell djurhållning (Regan, 1997). Om användandet av hästen i tävling istället skedde för hästens skull, skulle det vara moraliskt acceptabelt enligt rättighetsetiken. Men med ett mer moderat rättighetsetiskt resonemang skulle man kunna välja andra rättigheter som grundläggande utgångspunkt (Sandöe and Christiansen, 2008). Enligt min uppfattning skulle man exempelvis kunna resonera att hästen ska ha rätt till de fem friheterna och så länge dessa rättigheter inte överskrids är användandet av hästar till tävling inget problem. De mindre radikala rättighetsetikerna skulle alltså acceptera användandet av hästar till tävling så länge hästen respekteras som individ och dens behov och rättigheter, vilket går att diskutera vilka de är, uppfylls.

Problemen i Regans rättighetssyn är att det riskerar att lamslå en vid fattandet av svåra beslut, eller tvingar en till att motsäga sig själv om man håller fast vid att alla är jämlika. Han ger ingen konsekvent vägledning för vårt handlande (Gruen, 1997).

Dygdetik

Dygdetik är inte ute efter att primärt söka kriteriet för vilka handlingar som är rätt eller fel utan vill snarare försöka svara på vad för slags människa vi bör vara. Antikens filosofer där ibland Aristoteles, Platon och Sokrates såg inte frågorna kring rätt och orätt som ointressanta men det var inte deras centrala fråga (Tännsjö, 2000). Dygderna är inte medfödda egenskaper utan karaktärsdrag som kan delas upp i dels de som är moraliskt eftertraktansvärda och dels de som är moraliskt förkastliga. Det innebär att man kan öva upp sin förmåga och lära sig att bli dygdig och att varje människa har förmåga att förverkliga ett gott liv både för sig själv och för andra. Exempel på dygder kan vara lojalitet, vänskaplighet, välvilja, medkänsla, mod, rättrådighet, återhållsamhet, flit och givmildhet (Tännsjö, 2000). Vissa anser att syftet med dygderna inte är att ge oss någon juridisk bedömningsgrund för att hjälpa oss att avgöra den moraliska kvaliteten hos människors handlande, utan att dygderna enbart är till för att ge oss inspiration att utveckla vår moraliska karaktär (Gruen, 1997).

De flesta dygder är nog aktuella när det gäller de förhållningssätt vi bör visa mot tävlingshästen men vissa ställer sig ändå frågan ifall tävlingshästar förtjänar att människan visar henne exempelvis medlidande och välvilja? Första frågan blir huruvida det är riktigt att känna medlidande gentemot tävlingshästar överhuvudtaget? Och med utilitarismens fader Jeremy Bentham's (1789: kap XVII) motivering ”*The question is not, Can they reason? nor, Can they talk? but, Can they suffer?*” finner de flesta att visa medlidande till djur som en självklarhet. Sedan ska man ta ställning till frågan om och i vilken grad djuren som används till tävling lider. Och som tidigare del i arbetet har tagit upp så kan detta

skilja sig avsevärt beroende på vilket stall och vilket sätt hästarna hålls, tränas och tävlas på.

För att föra ett dygdetiskt resonemang kring användandet av hästen till tävling är användandet moraliskt acceptabelt så länge vi behandlar hästen på ett dygdigt sätt. Dygdetiken kan vara en god hjälp på vägen för ens etiska reflektioner och handlingar. Centrala dygder för djurhållning och djuretik är ansvar, kompetens, lyhördhet och uppmärksamhet (Gjerris, et al., 2010) och dessa anser jag går hand i hand med hur vi bör förhålla oss till våra tävlingshästar.

Svenska Ridsportförbundets etiska syn

I Svenska Ridsportförbundets policy (2010) går att läsa att ”*Hästen ska värnas med kunnande kärlek och omsorg*”, och är samtidigt grunden för förbundets syn på hur deras medlemmar ska förhålla sig till hästen. Vidare går att finna förbundets *Code of conduct* i inledningen till varje tävlingsreglemente, vilket innefattar flera punkter som sammanfattat säger att hästens hälsa och välfärd alltid ska komma i första hand inom all ridsport.

Ridsportforum är ett arrangemang av SvRF vartannat år för att lyfta ridsportens framtidsfrågor. 2010 var temat etik och moral och målet med diskussionerna var att arbeta fram underlag för ridsportens etiska ledstjärnor, d v s hur SvRF:s medlemmar bör förhålla sig till sina hästar, och till varandra. Gemenskap, rent spel och sunt horsemanship var värderingar som lyftes upp under forumet och som deltagarna ansåg var viktiga för ett gott etiskt förhållningssätt. Motsatsen till det ansåg de var bland annat hets, dopning och föräldrapress. I maj 2011 presenterade förbundet de etiska ledstjärnor som de beskriver ska ”*lysa över all verksamhet inom Svenska Ridsportförbundet i framtiden*” (Svenska Ridsportförbundet, 2011) vilka diskuteras i senare del av arbetet:

Ledstjärnor för etiken kring hästen

- Jag hanterar hästen på ett sätt som jag kan stå för och som jag är stolt över inför omvärlden
- Jag behandlar alla hästar med respekt
- Jag ser till att hästen finns i en trygg- och säker miljö och jag reagerar om den far illa
- Jag tränar och tävlar i samspel med hästen och kräver inte mer än vad vi har förutsättningar att klara av
- Jag ansvarar själv för att öka min kunskap och kompetens om hästen

Intervjuer

För att få en inblick i hur aktiva och väl insatta personer inom sporten resonerar kring etiken gällande fälttävlan gjordes tre korta intervjuer. Jag valde att ställa två grundläggande djuretiska frågor angående fälttävlanshästar till tre framstående personer inom Svensk fälttävlan. Frågorna var:

1. Vad innebär god djuretik för dig?
 - Är fälttävlan förenligt med god djuretik?

2. Vilka skyldigheter har vi gentemot (fält)tävlanshästen?
– Moraliska? Djurvälståndsmässiga?

Jan Jönsson – professor i hippologi

1. Ta hand om hästen på ett för hästen omsorgsfullt sätt genom att skötas på ett för hästen naturnära sätt. Den ska fodras på ett korrekt sätt som svarar mot de prestationer som hästen skall göra. Den ska motioneras och tränas på ett sätt som motsvarar de prestationer som hästen skall utsättas för. Fälttävlan kan definitivt vara förenligt med god djuretik då sporten ligger mycket nära hästens egen natur.
2. Uppfylla ovan nämnda punkter och ta ut prestation utifrån hästens kapacitet och träningsstatus.

Linda Algotsson – elitryttare i fälttävlan

1. Djuretik är för mig är när man tar hand om djuret på bästa sätt. I detta fall hästen. Se till att den mår bra, hälsomässigt, får tillräckligt/lagom anpassat foder av bästa kvalitet. Att hästen får röra sig fritt i gräshage 4-8 tim/dag, gärna med andra hästar som sällskap. Att hästen har en tillräckligt stor box, med strö av god kvalitet och fri tillgång till friskt vatten alla tider på dygnet. Att den får god omtanke, omsorg och omvårdnad. Att hästen har en utrustning som passar och får regelbunden bra hovvård av utbildad hovslagare. Självklart är fälttävlan förenligt med god djuretik.
2. Fälttävlanshästen ska vara väl förberedd för sin uppgift och tävla på den nivå som den är tränad och har förmåga för.

Staffan Lidbeck – veterinär för Svenska landslaget i fälttävlan

1. I grunden är jag tveksam till att fälttävlan är förenligt med god djuretik och jag ser ingen skillnad mellan fälttävlan och annan djuranvändning för tävling. Det är viktigt att komma ihåg att tävling med djur gör vi för vårt höga nöjes skull och det innefattar en stor portion med tvång och slaveri. Visst kan djuren och i detta fall hästarna lära sig att tycka det är roligt, att hästen bjuder på hindren är ett tecken på det. Men från början hade hästen inte av egen vilja börjat hoppa hinder eller för den delen gå i piaff, och de tycker inte att det är så pass roligt att de hoppar hindrena av sig själva men i relation för vad hästen har för val så kan den tycka det är kul att komma ut från stallet och ridas.
2. Det viktiga är att acceptera att vi utnyttjar djuren, att användandet sker på våra premisser och att vi har tagit oss den makten – när vi gjort det är god djuretik att förena hållningen och användandet med en så bra välfärd för hästen som möjligt. Fälttävlan ger oftast tröttare hästar och det är även en större skaderisk än dressyr och hoppning. Detta leder till ett större ansvar att förbereda hästen för uppgiften och att ha den vältränad. Min erfarenhet är att hästägare och ryttare ofta försvarar sina handlingar och lägger över ansvaret genom att säga att ”hästen tycker ju det är så roligt att hoppa” eller ”vi vill ta bort den för att den lider så” men i grunden stämmer det inte och det är egentligen andra faktorer som påverkar människornas beslut. Var ärlig istället och acceptera ditt handlande och ta ansvar för det.

Diskussion

Från detta arbete kan man se att det avgörande för om fälttävlan är förenat med god djuretik är kanske inte främst huruvida det är rätt eller fel att utsätta hästen för risken att skadas i terrängen utan snarare hur hästen mår och upplever sitt liv. Kunskap om och tillämpning av forskning på djurvälstånd, equitation science, säkerhet vad gäller fälttävlan osv. samt djuretiska reflektioner kring området är avgörande för en utveckling av välfärden hos fälttävlanshästen och säkerheten inom sporten.

Djur som kan uppleva njutning, vilket forskning visar att åtminstone ryggradsdjur kan, har även kapacitet för livskvalitet. Det är ett liv värt att leva, där det finns sämre och bättre dagar, och stunder som är mer eller mindre angenäma (Balcombe, 2009). Den moraliska fråga man bör ställa sig är: Hur kan vi förena våra hållningssystem och behandling av djur med denna kunskap? Svaret måste bli, om man inte väljer att förkasta all typ av djurhållning och djuranvändning, att vi ständigt måste arbeta för en förbättrad välfärd, där hästen tillåts vara häst.

Att Svenska Ridsportförbundet lyft upp etiska diskussioner och tagit fram de moraliska ledstjärnorna är av stor vikt för att öka medvetenheten och det etiska tänket bland förbundets medlemmar. För att resonera lite kring ledstjärnorna kan man konstatera att de alla är ganska luddiga begrepp. Exempelvis kan de första två punkterna: ”Jag hanterar hästen på ett sätt som jag kan stå för och som jag är stolt över inför omvärlden” och ”Jag behandlar alla hästar med respekt” betyda väldigt olika för olika personer. En person kanske tycker att hästhantering går ut på att dominera över hästen och en annan ser natural horsemanship som den bästa metoden och är stolt för det. Ledstjärnorna lutar sig främst på det dygdetiska synsättet men kan diskuteras utifrån utilitarismen och rättighetsetiken. Punkterna kan även tolkas på lite olika sätt beroende på vilket etiskt förhållningssätt man har. Alla synsätt vill uppnå en så bra välfärd som möjligt men vad det verkligen betyder och hur man ska införliva det skiljer de etiska synsätten åt. Att hantera hästen på ett visst sätt kan exempelvis vara ett sätt som utilitarister står för men som rättighetsetiker förkastar.

Det går naturligtvis att hitta exempel där användning av hästar i fälttävlan ses som en negativ välfärdsparameter, t.ex. när hästen skadas. Motståndare till fälttävlan hävdar att man kan tillämpa 17 § djurskyddslagen (1988:534) där det går att läsa att ”*djur får inte tränas för eller användas vid tävling på sådant sätt att de utsätts för lidande.*”. Att risken för skada finns och att den är högre under terrängprovet är ett faktum men så länge skada inte har uppstått ser jag inte att ovanstående paragraf kan tillämpas. Och att utsätta hästen för en risk gör vi så fort vi tar ett ansvar för den, skador kan uppkomma i stallet, i hagen, i transporten osv. Hur internationella ridsportförbundet ser på risken med sporten förklarar de i artikel 519 punkt 1 i FEI:s reglemente för fälttävlan¹:

“Eventing constitutes an exciting and challenging all-round test of riding ability and horsemanship within an accepted and acceptable level of risk. Every effort must be made to ensure that, at each level, responsible athletes are participating with progressively trained horses in order not to be exposed to a higher risk than which is strictly inherent to the nature of the competition”.

¹ FEI RULES FOR EVENTING 23rd Edition effective 1st January 2009, Switzerland

Kan användning av hästar i fälttävlan vara en positiv välfärdsfaktor? Flera elitryttare i fälttävlan menar att om hästen inte vill och tycker den inte det är roligt kommer den heller inte ställa upp på det ryttaren ber om (Wipper, 2000). Men problemet med denna frågeställning är den forskningsmässiga luckan kring hur hästar upplever att delta i tävling eller att genomföra ett terrängprov. Med detta arbete vill jag väcka framtida forskningsförslag kring detta område och förhoppningsvis kommer det i framtiden finnas svar på frågan vilket kommer underlätta i våra etiska och moraliska ställningstaganden kring fälttävlan och annan hästsport.

Anta att du har en fälttävlanshäst som gillar att tävlas i fälttävlan och en häst som inte gillar det. Finns det då någon etisk skillnad mellan de båda att bli använda i sporten? Visst borde det göra det. För hästen som gillar det, kan det vara en positiv välfärdsfaktor att användas till fälttävlan. För den andra hästen kan det vara en negativ välfärdsfaktor i och med att den eventuellt känner oro, osäkerhet eller att den helt enkelt inte tycker det är roligt. Detta ska inte blandas ihop med de känslor en häst kan känna om man pressar den för mycket och ställer för stora krav på den, vilket inte är etiskt godtagbart. Hur kan vi då med säkerhet veta om hästarna gillar det eller inte? Idag finns ingen forskning som visar hur man kan mäta detta. Men det gäller ju att lyssna till sin häst och vara uppmärksam på dess beteende. Ett etiskt ställningstagande som jag tycker alla ryttare och hästägare ska ta är om ens häst verkligen är ämnad för sporten. Enligt P. Kastenman, olympisk medaljör i fälttävlan 1956 (personlig kommunikation, 5 maj 2006) använde man på hans tid hästar till den gren de passade bäst till. Idag upplever han en annan attityd där människan ofta begär att hästen ska passa till den gren man själv vill rida och tävla i.

Det finns enligt Smith (2003), i allmänhet, två typer av idrottare som presterar på högsta nivå; de genetiskt begåvade och de med en högt utvecklad arbetsmoral. Kanske är det så även hos våra elitpresterande hästar? Rutinerade ryttare är oftast väldigt medvetna om skaderisken och har i och med det välplanerade tränings- och tävlingsupplägg, metoder för avkyllning efter terrängen, tid för återhämtning efter tävling och måna om att ha en ”glad” och välmående häst. De vet också att hästen måste vara i toppform och toppskick för att kunna prestera bra. Dessa påståenden är ju självklart relativa men jag tror att de flesta vet, precis som Wipper (2000) skriver, att hästar helt enkelt går bäst med den ryttare som rider och tränar den bäst. Jag ser inte att det största välfärdspådraget inom ridsporten ligger hos elitpresterande fälttävlanshästar. Enligt L. Algotsson, elitryttare i fälttävlan (personlig kommunikation, 7 maj 2011) visar fälttävlansryttaren en stor ödmjukhet inför sin häst, sitt team, sin uppgift och sin omgivning och lär sig tidigt att ta väl hand om sin häst.

Där jag istället kan se ett välfärdspådrag vid användandet av hästen till tävling ligger hos två typer av ryttare; de som kräver för mycket av sin häst och de som blir arga på sin häst och då drar den i munnen, skriker, sparkar och slår hästen för att det inte går som ryttaren vill. Kunskapsnivån hos dessa ryttare är troligtvis inte så hög. Det är ryttarens ansvar att ställa sig frågan vilka krav man ställer på sin häst och ifall de är rimliga. Samtidigt anser jag att det borde ligga ett visst, eller snarare stort ansvar hos tränaren att se till så att rätt metoder används och även ha med *equitation science* och *ethical equitation* som en del i sin undervisning. Den framtida frågan för tränarna blir hur de ska undervisa etiskt bra och säker ridning. Välfärden hos hästar som deltar i fälttävlingar kommer förbättras betydligt om ryttare är välutbildade i skötsel, hantering och ridning (Senate Select Committee on Animal Welfare, 1991). Idrottsklubbers ansvar bör inte stanna vid att bara lära ut idrottsliga färdigheter. Dagens idrottsverksamhet för barn och ungdomar handlar även om

fostran på ett allmänt plan och har en viktig funktion i en samhällelig socialisationsprocess (Lindfelt, 1999). I ridsporten är det inte bara normer för hur vi bör förhålla oss till varandra utan även hur vi bör förhålla oss till hästen som blir viktiga för tränaren att förmedla och lära ut, vilket SvRF nu har tagit fram.

Både Svenska och internationella ridsportförbundet är tydliga med att hästens välbefinnande alltid ska stå i centrum och etikarbetet som SvRF gjort med att ta fram ledstjärnor är mycket bra. Deras stora uppgift blir nu att se till så att det tas i akt ute bland ryttare och övriga hästintresserade. Etikfrågan kommer troligtvis lyftas upp på ridskolor och klubbar, men frågan är om det kommer nå ända ut till tävlingsryttare. Samtidigt som det kan anses ligga ett större ansvar hos tävlingsryttare, och deras tränare, att ha god kunskap och hålla sig uppdaterad vad gäller frågor som dessa vilket även den sista punkten av ledstjärnorna säger: ”Jag ansvarar själv för att öka min kunskap och kompetens om hästen”. Denna punkt är viktig att ha med då individens ansvar är etikens grund, där varje individ själv är ansvarig för sina handlingar, beslut och val (H. Röcklinsberg, SLU, föreläsning, 23 nov 2010).

Slutsatser

För att lyfta fram slutsatserna i arbetet ska jag försöka svara på min sista frågeställning: Vilka etiska resonemang talar för respektive emot användning av hästar till fälttävlan?

För:

1. Ridsportförbundens krav är att alla tävlingshästar ska visas god etisk hänsyn. Detta görs genom att; arbeta för en ökad välfärd och förebyggande av lidande vilket är viktigt enligt utilitarismen, hantera hästen på ett dygdigt sätt, och utifrån rättighetsaspekten uppfylla de behov och rättigheter hästen har.
2. Välfärdsstatusen hos fälttävlanshästar är god och för att kunna prestera bra måste hälsostatusen vara på topp, vilket utilitaristiskt sett är ett starkt argument.
3. Fälttävlan bygger på en god relation och gott samarbete mellan häst och ryttare vilket man t.ex. kan uppnå genom att handla på ett dygdigt sätt.

Emot:

1. Människan använder hästen till fälttävlan endast för sitt eget nöje skull, vilket exempelvis är helt oacceptabelt enligt rättighetsetiken.
2. Elitpresterande tävlingshästar hålls ofta på ett sätt som skiljer sig mot hur de lever vilt, vilket kan vara en risk för deras välfärd. Detta argument talar emot användning av hästen till tävling med stöd av utilitarismen, rättighetsetiken och dygdetiken.
3. Att tävla med hästar innebär en risk för hästens välfärd i samband med långa transporter, nya miljöer och separation från hem och stallkamrater. Fälttävlan innebär en risk för skada och olycka och då främst i terrängmomentet. Även detta argument får stöd av de tre etiska teorierna.

Tack

Först vill jag ge ett stort tack till min handledare Helena Röcklinsberg som varit ett stöd och bollplank under arbetets gång, framför allt vad gäller den etiska analysen och reflektionen. Min biträdande handledare Harry Blockhuis var till god hjälp vid insamlandet av passande litteratur. Sedan vill jag även tacka Jan Jönsson, Linda Algotsson och Staffan Lidbeck som ställde upp på intervjuerna och gav arbetet inblick i hur fälttävlansproffs resonerar. Jag vill även tacka Lillemor Lindell på Svenska Ridsportförbundet som tillhandahöll värdefullt material för mitt arbete.

Referenser

- Balcombe, J. 2009. Animal pleasure and its moral significance. *Applied Animal Behaviour Science*, 118: 208–216.
- Bekoff, M. 2004. *Encyclopedia of animal behavior*, volyme 2 d-p. Greenwood press.
- Bekoff, M., Meaney, C.A. 1998. *Encyclopedia of animal rights and animal welfare*, Greenwood Press, Westport, Conn. ISBN 0-313-29977-3
- Bentham, J. 1789. A utilitarian view. In: *Animal rights and human obligations* (eds. T. Regan & P. Singer) (1989), pp. 25-26. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Broom, D.M. 1986. Indicators of poor welfare. *British Vet Journal*, 142:524-526.
- Casey, R.A. 2007. Clinical problems associated with the intensive management of performance horses. In: N. Waran (ed.) *The welfare of horses*. Springer/Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, pp 19-44.
- Collins, J., Hanlon, A., More, S.J and Duggan, V. 2008. The structure and regulation of the Irish equine industries: Links to considerations of equine welfare. *Irish Veterinary Journal*, 61:746-756
- Cooper, J.J. 1998. Comparative learning theory and its application in the training of horses. *Equine Veterinary Journal Supplement*, 27: 39-43
- Dyson, S.J. 2003. Diagnosis and management of lameness in the horse. (Ed. Ross, M.W. & Dyson, S.J). Saunders, Elsevier science. St Louis, Missouri. 639-643.
- Eklund, A. 2008. Influence of daily free time spent outside in a paddock and stable management on behavioural disturbances and health in the horse. *Inst. f. Husdjurens miljö och hälsa*, Sveriges Lantbruksuniversitet, Studentarbete 292.
- FAWAC: Animal welfare guidelines for horses, donkeys and ponies. In Dublin, Edited by Farm Animal Welfare Advisory Council. 2004.
- Federation Equestre Internationale (FEI) 2011. About eventing. <http://www.fei.org/disciplines/eventing/about-eventing> (11 May 2011)
- Federation Equestre Internationale (FEI). 2011. Reports 2004-2010. <http://www.fei.org/sites/default/files/file/DISCIPLINES/EVENTING/Safety/FINAL%20REPORTS%202004%20-%202010.pdf> (11 May 2011)
- Federation Equestre Internationale (FEI). 2011. Rules for eventing. <http://www.fei.org/sites/default/files/file/DISCIPLINES/EVENTING/Rules/2011%20Rules%20changes%20marked%20in%20red.pdf> (10 May 2011)
- Fraser, D. 1999. *Animal ethics and animal welfare science: bridging the two cultures*. *Applied Animal Behavior Science* 65, 171-189.
- Forsman, B. 2005. *Etik i biomedicinsk forskning – en orientering*, Studentlitteratur, Lund

- Gjerris, M., Gamborg, C., Röcklinsberg, H and Anthony, R. 2010. The Price of Responsibility: Ethics of Animal Husbandry in a Time of Climate Change. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. DOI: 10.1007/s10806-010-9270-6
- Gregory, N. 2007. *Physiology and behaviour of animal suffering*. Blackwell Publishing, UK.
- Gruen, L. 1997. Djuretik – en överblick. I: L. Gålmark (red.) *Djur och Människor – en antologi i djuretik*. Nya Doxa, Nora, s 41-53.
- Goodwin, D. 2007. Horse behaviour: evolution, domestication and feralisation. In: N. Waran (ed.) *The welfare of horses*. Springer/Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, pp 1-18.
- Gålmark, L. 1998. *Djurrätt: en fråga om frihet jämlikhet solidaritet*, Nya Doxa, Nora
- Hall, C., Robins, M., Varley, I and Crundall, D. 2010. Gaze behaviour of show-jumping riders when they approach a jump. In: *Proceedings of the 6th International Equitation Science conference in Uppsala, Sweden on 31July-2 August 2010*. 96 pages
- Henderson, A.J.Z. 2007. Don't Fence Me In: Managing Psychological Well Being for Elite Performance Horses. *Journal Of Applied Animal Welfare Science*, 10: 309–329.
- Hausberger, M., Gautier, E., Biquand, V., Lunel, C., Jégo, P. 2009. Could work be a source of behavioural disorders? *PLoS ONE* 4(10):e7625.doi:10.1371/journal.pone.0007625.
- Kohn, C. W., Hinchcliff, K.W., McCutcheon, L.J., Geor, R., Foreman, J., Allen, A.K., White, S.L., Maykuth, P.L. and Williamson, L.H. 1995. Physiological responses of horses competing at a modified 1 star tree-day-event. *Equine Veterinary J.* 20: 97-104.
- Jönsson, K. 2008. Djuren, sporten och etiken. Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/jonsson/jonsson081001.html (ISSN 1652-7224), 2008-10-01.
- Jönsson, S and Nilsson, A. 1991. Skador på hästar inom fälttävlan. *Specialidrottslärarlinjen, Gymnastik- och idrottshögskolan. Specialarbete* 92:4.
- Leahy, E.R., Burk, A.O., Greene, E.A and Williams, C.A. 2010. Nutrition-associated problems facing elite level three-day eventing horses. *Equine Veterinary Journal.* 42: 370-374.
- Lindfelt, M. 1999. *Idrott och moral - reflektioner över idrottens ideal*. Nya Doxa, Nora.
- Marlin, D:J., Schroter, R:C., White, P., Maykuth, G., Matthesen, P:C., Mills, P:C., Waran, N and Harris, P. 2001. Recovery from transport and acclimatisation of competition horses in a hot humid environment. *Equine vet. J.* 33: 371-379.
- Meyers, M.C., Bourgeois, A.E., LeUnes, A., Murray, N.C. 1999. Mood and psychological skills of elite and sub-elite equestrian athletes. *Journal of Sport Behaviour.* 22: 399-409.
- Mills, D.S and Clarke, A. 2007. Housing, management and welfare. In: N. Waran (ed.) *The welfare of horses*. Springer/Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, pp: 77-85.
- Mills, D & McDonnell, S. 2005. *The domestic horse*. Cambridge University Press, ISBN 0-521-89113-2.
- Mills, D & Nankervis, K. 1999. *Equine behaviour: Principles and practice*. John Wiley and sons.
- McGovan, C.M., Whitworth, D.J. 2008 Overtraining syndrome in horses. *Comparative Exercise Physiology*, 5: 57-65.
- McGreevy, P.D. 2007. The advent of equitation science. *The Veterinary Journal.* 174: 492-500.

- McGreevy, P.D., French, N.P and Nicol, C.J. 1995. The prevalence of abnormal behaviours in dressage, eventing and endurance horses in relation to stabling. *Veterinary Record*. 137: 36-37.
- McGreevy, P.D and McLean, A. 2009. Punishment in horse-training and the concept of ethical equitation. *Journal of Veterinary Behaviour*. 4: 193-197.
- Murray, J.K., Singer, E.R., Morgan, K.L., Proudman, C.J and French N.P. 2005. Risk factors for cross-country horse fall at one-day events and at two-/three-day events. [The Veterinary Journal](#). 170: 318-324.
- Murray, J.K., Singer, E.R., Morgan, K.L., Proudman, C.J and French N.P. 2006. The risk of horse-and-rider partnership falling on the cross-country phase of eventing competitions. *Equine Veterinary Journal*. 38: 158-163.
- Regan, T. 1999. Djurens rättigheter: En filosofisk argumentation. Nora Doxa, Nora.
- Regan, T. 1997. *Djurens rättigheter*. I: L. Gålmark (red.) *Djur och Människor – en antologi i djuretik*. Nya Doxa, Nora, s 28-40.
- Röcklinsberg, H. 2001. *Das Seufzende Schwein. Zur Theorie und Praxis in deutschen Modellen zur Tierethik*. Harald Fischer Verlag, Erlangen. (Monograph, doctoral thesis).
- Sandöe, P and Christiansen, S.B. 2008. *Ethics of animal use*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Senate Select Committee on Animal Welfare. 1991. Equine welfare in competitive events other than racing Recommendations and major conclusions. *Australian Equine Veterinarian*. 9: 137-140.
- Singer, E.R. Saxby, F., French, N.P. 2003. A retrospective case-control study of horse falls in the sport of horse trials and three-day eventing. *Equine Vet J*. 35: 139-145.
- Singer, E.R., Barnes, J., Saxby, F and Murray, J.K. 2008. Injuries in the event horse: Training versus competition. *The Veterinary Journal*. 175: 76-81.
- Singer, P. 1997. Om Djurens frigörelse. I: L. Gålmark (red.) *Djur och Människor – en antologi i djuretik*. Nya Doxa, Nora, s 17-27.
- Smith, D.J. 2003. A Framework for Understanding the Training Process Leading to Elite Performance. [Sports Medicine](#), 33: 1103-1126.
- Svenska Ridsportförbundet information och media. 2011. Verksamhetsberättelse 2010. Strokirk-Landströms AB, Lidköping
- Timpka, T., Ekberg, J., Ramel, H., Valter, L. 2011. Injury rates and risk-factors associated with eventing: a total cohort study of injury events among adult Swedish eventing athletes. *International Journal of Injury Control and Safety Promotion*. 17: 1-22.
- Tännsjö, T. 2000. *Grundbok i normativ etik*. Thales, Stockholm.
- Universities Federation for Animal Welfare (UFAW), 2007, *Animal Sentience and the Five Freedoms*, tillgänglig på: [http://www.ufaw.org.uk/animal-welfare.php#a02.\(2011-04-28\)](http://www.ufaw.org.uk/animal-welfare.php#a02.(2011-04-28))
- Von Borstel, U.U., Duncan, I.J.H., Shoveller, A.K., Millman, S.T., Keeling, L.J. 2007. Transfer of nervousness from competition rider to the horse. *Proceedings of the 3rd International Equitation Science Conference 2007*, Michigan State University, USA.
- Wipper, A. 2000. The partnership: the horse-rider relationship in eventing. *Symbiotic interaction*. 23:47-70
- Wolframm, I.A and Micklewright, D. 2008. Pre-competitive levels of arousal and self-confidence among elite and non-elite equestrian riders. *Comparative Exercise Physiology*. 5: 153-159.